

MILIEU EN BEVOLKING

Gijs Beets

Bij de presentatie van het eerste nummer in de eerste jaargang van Noorderbreedte werd de naam van het nieuwe tijdschrift verantwoord: „van een breed skala van organisaties, voor een breed publiek over een breed gebied in het noorden des lands”. Hoe „breed” zijn nu wel dat publiek en dat gebied? Een serie artikelen onder de naam „Milieu en Bevolking” heeft de bedoeling bij deze vragen stil te staan en tevens inzicht te geven in tal van andere aspecten van de samenleving in het noorden des lands: oppervlakte en grondgebruik, inwoneraantallen, geboorte, sterfte, migratie (suburbanisatie), forensisme, woningbouw, onderwijs, ontwikkeling en ontspanning, werkgelegenheid, verkeer en vervoer. Het hierbij afgedrukte eerste artikel zal gaan over oppervlakte, grondgebruik en inwoneraantal.

Hoe breed is het noorden?

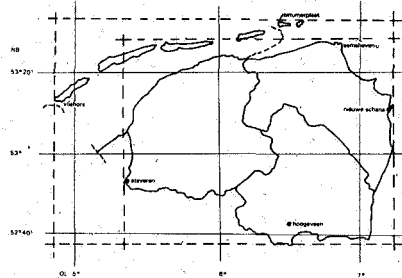
Wanneer we het noorden des lands definiëren als de provincies Groningen, Friesland en Drente, kunnen we uitrekenen dat het noorden zich van 52°37' noorderbreedte (even ten zuiden van Hoogeveen) tot 53°32' NB (Rottumerplaat) uitstrekt, alsmede van 4°56' oosterlengte (Vliehors) tot 7°12' OL (Nieuwe Schans)¹⁾. Daarmee beslaat het noorden 0,95 graden NB en 2,56 graden OL. Aangezien de afstand tussen 52°0'NB en 53°0'NB 111,28 km bedraagt, moeten we hemelsbreed 105,71 km afleggen om van het noordelijkste tot het zuidelijkste puntje van Noord Nederland te reizen. In oost-westrichting bedraagt die afstand 171,88 km (bij 53° NB bedraagt de afstand tussen twee opeenvolgende lengtegraden 67,14 km). Wanneer het noorden rechthoekig was geweest, had zij een oppervlakte van 18.170 km² gekend (kaart 1).

Worden de Waddenzee en de waddeneilanden buiten beschouwing gelaten dan is de grootste afstand, hemelsbreed in noord-zuidrichting gemeten, 101,26 km (nabij de Eemshaven wordt 53°28' NB bereikt), in oost-westrichting 127,57 km (Staveren ligt op 5°22' OL; het Friese gedeelte van de Afsluitdijk is hierbij buiten beschouwing gelaten). Wanneer dit gebied rechthoekig was geweest, had zij 12.917 km² aan oppervlakte gehad, nog maar 71% van de vorige oppervlakteberekening. In werkelijkheid strekt Noord-Nederland zich uit over 9.045 km², zoals in tabel 1 is te zien. Het grootste gedeelte hiervan (76,7%) is kultuurgrond. De andere vormen van bodemgebruik zijn natuurlijke terreinen en water (breder dan 6 meter en buiten de bebouwde kom) 12,4%, woongebied 4,4%, bos 4,3%, verkeer 1,5% en industrieterreinen 0,3%. Blijven nog 0,4% over voor andere, uiteenlopende bestemmingen. In vergelijking met de overige provincies in Nederland hebben de drie noordelijke provincies een groter aandeel kultuurgrond, en kleinere aandelen bos, natuurlijke terreinen, water, woongebied, verkeer en industrieterreinen (grafiek 1).

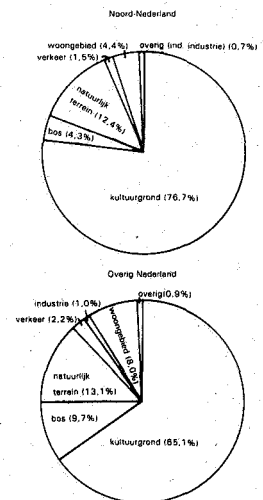
De 9.045 km² van het noorden beslaat bijna een kwart van de totale oppervlakte van Nederland. Wanneer we naar iedere vorm van bodemgebruik kijken, zien we dat alleen het noordelijk aandeel in de Nederlandse kultuurgrond een hoger percentage haalt (27,6%) dan het noordelijk aandeel van de totale oppervlakte in Nederland (24,5%); alle andere vormen van bodemgebruik (bos, natuurlijk terrein, water, verkeer, industrie, woongebied) „blijven achter”, dwz. zijn in het noorden minder vertegenwoordigd dan elders in Nederland.

Op basis van de gegevens mogen we

Kaart 1 De breedte van het noorden

grafiek 1. Procentiële verdeling van het bodemgebruik in Noord- en overig Nederland, 1976.

voorzichtig konkluderen dat het noorden gunstig afsteekt bij de rest van Nederland voor wat betreft „milieuvriendelijke” bestemmingen (kultuurgrond, bos, natuurlijk

Tabel 4 Oppervlakte en gebruik van de bodem, 1 januari 1976

	kultuurgrond		bos				natuurlijk terrein en water, breder dan 6 meter en buiten de bebouwde kom (inkl. riet en biezen)				verkeer		industrie		woongebied		overig		totaal	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
	km ²																			
Groningen	2078	8,3	23	0,7	191	4,0	32	4,3	15	5,0	139	5,3	17	5,6	2495	6,8				
Friesland	2827	11,3	96	3,1	733	15,3	54	7,3	7	2,3	136	5,2	12	4,0	3865	10,5				
Drente	2033	8,1	272	8,8	199	4,2	46	6,2	7	2,3	120	4,6	7	2,3	2685	7,3				
Noord-Nederland	6938	27,6	391	12,7	1123	23,5	132	17,8	29	9,7	396	15,1	36	11,9	9045	24,5				
Overig Nederland	18175	72,4	2698	87,3	3662	76,5	609	82,2	269	90,3	2222	84,9	267	88,1	27903	75,5				
Nederland	25113	100	3089	100	4785	100	741	100	298	100	2618	100	303	100	36948	100				

bron: CBS

Tabel 2 Natuurreservaten, 1975

	Staatsnatuurreservaten			Partikuliere natuurreservaten			Totaal		
	ha	% ¹⁾	% ²⁾	ha	% ¹⁾	% ²⁾	ha	% ¹⁾	% ²⁾
Groningen	137	0,44	0,05	805	1,18	0,32	942	0,95	0,38
Friesland	3168	10,09	0,82	9159	13,48	2,37	12327	12,41	3,19
Drente	4704	14,98	1,75	5060	7,45	1,89	9764	9,83	3,64
Noord-Nederland	8009	25,51	0,89	15024	22,11	1,66	23033	23,19	2,55
Overig Nederland	23389	74,49	0,84	52921	77,89	1,90	76310	76,81	2,73
Nederland	31398	100	0,85	67945	100	1,84	99343	100	2,69

Bron: Staatsbosbeheer, Stichting Natuur en Milieu, en Ministerie van CRM

¹⁾ Nederland = 100% ²⁾ in procenten van de totale oppervlakte van Nederland resp. van de provincies

terrein en water): 26% van deze vormen van bodemgebruik in geheel Nederland komt voor rekening van het noorden, van de andere („milieuvriendelijke“) bestemmingen is het noordelijk aandeel 15%.

In tabel 2 wordt een overzicht gegeven van de staats- en partikuliere natuurreservaten in het noorden en overig Nederland. Friesland en Drente bezitten een relatief gunstig aandeel natuurreservaten, Groningen blijft daarbij echter zover achter, dat het totaalbeeld voor het noorden ongunstig afsteekt bij overig Nederland.

In tabel 3 staan het aantal motorvoertuigen in 1975 en de door motorvoertuigen veroorzaakte luchtverontreiniging in 1973. Met 11% van het landelijk aantal motorvoertuigen en 10% van de totale luchtverontreiniging heeft het noorden wederom (in geringe mate) een gunstige positie.

Tabel 3 Aantal motorvoertuigen per 1 augustus 1975, en luchtverontreiniging in 1973 door wegverkeer

	motorvoertuigen		koolmonoxide		siliciumdioxide		zwavel-dioxide		lood		koolwaterstoffen	
	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%	abs	%
Noord-Nederland	416900	11	168	9	7	10	0,8	10	0,19	8	14,1	10
Overig Nederland	3407300	89	1652	91	63	90 ¹⁾	7,1	90	2,21	92	132,9	90
Nederland	3824200	100	1820	100	70	100	7,9	100	2,40	100	147	100

bron: CBS

Tabel 4 Oppervlakte, inwoneraantal op 31 mei 1947 en op 1 januari 1979, bevolkingsdichtheid en bevolkingstoename

	oppervlakte (km ²) op 1 januari 1976		aantal inwoners op 31 mei 1947		aantal inwoners op 1 januari 1979		bevolkingsdichtheid (inwoners per km ² land)		bevolkingstoename 31 mei 1947 - 1 jan. 1979	
	abs	%	abs	%	abs	%	31 mei 1947	1 jan. 1979	abs	% ¹⁾
Groningen	2495	6,8	449900	4,7	551100	3,9	205	237	101200	22,5
Friesland	3865	10,5	459400	4,8	578300	3,0	4,1	173	118900	25,9
Drente	2685	7,3	271900	2,8	415400	3,0	107	157	143500	52,8
Noord-Nederland	9045	24,5	1181100	12,3	1544800	11,0	156	187	363700	30,8
Overig Nederland	27903	75,5	8444400	87,7	12440300	89,0	331	442	3995900	47,3
Nederland	36948	100	9625500	100	13985100	100	310	414	4359600	45,3

bron: CBS

¹⁾ procentuele groei t.o.v. inwoneraal op 31 mei 1947

Hoe breed is het publiek?

Het publiek zullen we definiëren als de inwoners van het hiervoor omschreven gebied, dus de inwoners van de provincies Groningen, Friesland en Drente. Deze definitie is nodig omdat er altijd lieden kunnen zijn, die niet in dat gebied wonen, maar toch met belangstelling het wel en wee van het noorden volgen (bijvoorbeeld schrijver dezes).

Het noorden is een dun bevolkt gebied, althans voor Nederlandse begrippen (tabel 4). In 1947 kon je konstateren dat ruim 12% van de Nederlandse bevolking in één van de drie noordelijke provincies woonde, thans is dit nog maar 11% (grafiek 2). De daling van dit percentage komt geheel voor rekening van Groningen en Friesland, daar Drente in 1979 een groter aandeel had (3%) dan in 1947. Hoewel er nu ruim 360.000 in-

mensen meer wonen in het noorden des lands dan 32 jaar geleden is deze uitbreiding achter gebleven bij de bevolkingstoename in overig Nederland. Ook voor wat betreft de bevolkingsdichtheid kunnen we nu constateren dat het noorden een „gunstige“ uitzondering vormt in Nederland, tenminste wanneer we een geringe bevolkingsdichtheid als gunstig omschrijven. Deze situatie is, relatief gezien, in 1979 zelfs gunstiger te noemen dan in 1947.

In een volgend artikel zullen we o.a. bekijken hoe die bevolkingstoename via geboorte, sterfte en migratie tot stand kwam.

Drs. G.C.N. Beets is als geograaf werkzaam bij het CBS, hoofdafdeling Bevolkingsstatistiek.

¹⁾ de territoriale wateren worden buiten beschouwing gelaten.